

AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi
Cilt:1 •Sayı:2•Ocak 2013•Türkiye

NİZAMI ƏDƏBİ İRSİNİN ÖZBƏK ƏDƏBİYYATINDA TƏSİRİ, ÖZBƏK ƏDƏBİYYATŞÜNASLIĞINDA TƏDQIQI VƏ ÖZBƏKİSTANDA NƏŞRİ MƏSƏLƏLƏRİ

ALMAZ ULVİ (BINNƏTOVA)*

ÖZET

Məqalədə dahi Nizaminin ədəbi şəxsiyyətinin və irsinin özbək ədəbiyyatına təsiri, özbək ədəbiyyatşünaslığında öyrənilməsi kimi məsələlər elmi-nəzəri fikir kontekstində araşdırılmışdır. Yeri gəldikcə, Azərbaycan və özbək tədqiqatçılarının fikirlərinə də isnad edilmişdir. Məqalədə Nizami əsərlərinin Özbəkistanda nəşri məsələsinə nəzər yetirilmişdir.

Anahtar Kelimələr: Nizami Gəncəvi, özbək ədəbiyyatı, ədəbi təsir, özbək ədəbiyyatşünaslığı, ədəbi əlaqələr, Nizaminin Özbəkistanda nəşrləri, klassik irs.

ВЛИЯНИЕ ЛИТЕРАТУРНОГО НАСЛЕДИЯ НИЗАМИ НА УЗБЕКСКУЮ ЛИТЕРАТУРУ, ЕГО ИЗУЧЕНИЕ В УЗБЕКСКОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ И ВОПРОСЫ ПУБЛИКАЦИИ

РЕЗЮМЕ

В представленной статье исследуются вопросы влияния великого литературного гения Низами, его личности и наследия на узбекскую литературу и изучение его творчества в узбекском литературоведении в контексте научно-теоретических взглядов. По необходимости автор ссылается также на мнения узбекских исследователей. В статью рассматриваются также вопросы публикации его произведений в Узбекистане.

Ключевые слова: Низами, узбекском литературоведении, влияния, публикации Низами в Узбекистане.

Tədqiqatlara isnadən, Nizami "Xəmsə"sinin ən qədim variantı Özbəkistan Əlyazmalar Fondundan, Nəvai əsərlərinin ən qədim nüsxələri Azərbaycan Əlyazmalar İnstitutundan əldə edilmişdir. Bu o deməkdir ki, Azərbaycan özbək ədəbi əlaqələrinin tarixi yüzilliklərə, minilliklərə gedib çıxır.

Ədəbiyyatda təsir məsələsi: Bəli, Azərbaycan - özbək ədəbi münasibətləri nəinki Nizami Gəncəvinin yaşadığı dövrdən, hətta ondan da irəliki zamanlardan qol-bu-
daq atmaqdadır. Nizami "Xəmsə"si Özbəkistanın da qiymətli ədəbi xəzinəsi sayılır. Yazıçı-dramaturq Kamil Yaşen yazır ki, böyük şairin vəfatından on illərlə sonra, Orta Asiyanın monqollar tərəfindən işğal olunduğu dövrdə Xarəzmdə naməlum özbək müəllif "Müftah ül - ədl" adlı bədii əsər yaratmışdı. Bu əsərin əsasını Nizaminin "Şah və iki bay-
quş" haqqında hekayəti təşkil edirdi (Yaşen Kamil). Tədqiqatçıların qənaətinə görə, özbək ədəbiyyatına Nizaminin təsiri belə başlamışdı. Məhəmməd Əli "Ecazkar Nizami" araşdırmasında qeyd edir ki, XIV əsrdə, daha dəqiq, 1330-1340-cı illərdə özbək şairi Qütb Xarəzm "Xosrov və Şirin" əsərini ana dilinə çevirərkən poemaya yeni hadisələr daxil etmişdi və buna görə də, Nizami əsərinin özbək variantı bir növ orijinal kimi səs-
lənir (Məhəmməd Əli.). Müasir dövrümüzdə Özbəkistanda dərc olunmuş beşcildlik "Öz-

* Prof.Dr.Almaz ÜLVI (Binnətova) AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu Türk xalqları ədəbiyyatı şöbəsi, baş elmi işçi, almazulvi1960@mail.ru

bək ədəbiyyatı tarixi" kitabında da Nizaminin özbək ədəbiyyatının inkişafındakı müsbət təsiri xüsusi qeyd edilmişdir. Cığatay (özbək) "Xosrov və Şirin" in müəllifi Qütb Xarəzmi Nizamidən öyrəndiyini etiraf edərək yazmışdır –

Qazantək qaynayıb sevda yetirdim,
Nizami balından halva bişirdim (Məhəmməd Əli).

Bir çox mənbələrə isnadən deyə bilərik ki, Nizami irsi Özbəkistanda Nəvai dövrünə qədər də geniş yayılmışdır, sevilmişdir. Özbək ədəbiyyatının klassiki Nəvainin dahi Nizaminin təsiri ilə "Xəmsə" yaratması, sonralar da Azərbaycanın ən görkəmli sənətkarlarının Nəvidən öyrənməsi və başqa bu kimi faktlar ədəbiyyat tariximizdə az deyildir. Qafur Qulamin yazdığı kimi –

Şagirdlər qəlb evinin parlayan çırağıdır,
Ustadı ötən şagird – ustadın bayrağıdır.
Mərifət insana xas, könül göz bulağıdır,
Yurdu sevənlər üçün yurd bir çiçək bağıdır,
Yurdsevərlər bu bağda olar Şirin, ya Fərhad.
Biri-birinə şagird, biri-birinə ustad

(Ülvi Almaz. Azərbaycan - özbək (cığatay) ədəbi əlaqələri 2008:127).

Nəvai "Heyrət ül-Əbrar" ("Nəciqlərin heyrəti") əsərində Nizamini öz ustadı və ilhamvericisi hesab etmiş, ona səcdə qılmış, onu "pir", "Xızr" adlandırmış, "Xəmsə"ni "Beş xəzinə" deyərək şərəfləndirmişdir. Nəvai hər dastanının başlanğıcında Nizamiyə məhəbbət və hörmət əlaməti olaraq xüsusi səhifələr yazmışdır. "Gəncə günəşi elə bir bayraq qaldırdı, söz ölkəsini bir qələmlə birləşdirdi, dostlaşdırdı". Azərbaycanın böyük oğlu Nizamini tərifləməkdən doymayıb, ona layiq əsərlər yazır. Nəvai bir başqa səhifədə yazmışdır: "Gəncəli Nizami şeirini öz gövhərləri ilə bəzədi. O, dünyanı cəvahiratla doldurdu. Onun cəvahirləri göyün ulduzları kimi saysız-hesabsızdır. Elə adam tapılmaz ki, böyük Gəncəlinin incilərini qiymətləndirməsin. Qulaqlarda cingildəyən ləl – cəvahirat ağızlarda dolaşacaq, o, heç vaxt torpağa düşməyəcəkdir. Onlar qulaqdan ürəyə keçəcək, ürəyi zənginləşdirəcəkdir. Eh! Nizami, mən sənənlə müqayisə etmək üçün sənə bərabər adam tapmadım" (Məhəmməd Əli). "Leyli və Məcnun" poemasında isə öz ustadı haqqında yazarkən belə demişdir:

Səl daşdan o qurdu beş uca qala,
Beş gizli xəzinə çıxdı aşkara,
Qala dövrəsində bu tikdi qəsr, –
Zinəti deyilsin əsrbəsr.
Həm çölünə vurdu incə naxışlar,
Həm də içində zər parladı par - par.
Ecazla sehrdə var bir təfavüt:
Birinci - Kəbədir, ikincisə - büt

(Ülvi Almaz. Azərbaycan - özbək (cığatay) ədəbi əlaqələri, 2008:68).

Nəvai Bayqara sarayında işlədiyi zaman Nizaminin "Xəmsə"ni xüsusi xəttatlara bir neçə variantlarda yazdırmışdır. Hətta daha maraqlı bir nüsxəsi - olduqca orijinal və bu nadir əlyazma nüsxəsini misal göstərmək istərdik. Bu əlyazma nüsxəsində Nəvai öz "Xəmsə"ni Nizaminin "Xəmsə"si ətrafına dairəvi şəkildə yazdırmışdır. Nəvainin Nizami yaradıcılığına olan məhəbbətinə heyranlığına valeh olan rus şairi N.Tixonov yazmışdır: "Nəvai şir idi, şirin həndəvərində dolanırdı və şir ilə mübarizədə salamat qalmışdı. Çünki Nəvai Nizaminin rəqibi yox, müttəfiqi idi" (Ülvi Almaz. Azərbaycan - özbək (cığatay) ədəbi əlaqələri 2008: 66).

Akademik Həmid Araslı yazır ki, XV əsr ədəbiyyatı nümayəndələri Lütifi, Xarəzmi, Durbək, Gədəi, Ətai, Səkkaki kimi görkəmli sənətkarlar Nizami irsindən faydalandıqlarını əsərlərində dönə-dönə etiraf etmişdilər Nəvai zamanında Heydər Xa-

rəzmi ustad saydığı Nizaminin "Sirlər xəzinəsi"nə müraciət edərək onu tərcümə etmiş və bu adda özü də "Məxzən ül - əsrar" əsərini yazmışdır, əsərin müqəddiməsində deyir:

Şeyx Nizami nəfəsindən can tapıb,
Mənasından hökmlə - fərman tapıb.
Dünyada mən Heydəri - sahib hünər,
Əldə etdim bu qədər dürrü - gövhər

(Ülvi Almaz. Azərbaycan - özbək (cığatay) ədəbi əlaqələri 2008: 70).

1987-ci ildə Özbəkistanda çap olunmuş "Nəvai antologiyası"na Heydər Xarəzminin bu əsəri də daxil edilmişdir.

Xalq şairi Qafur Qulamın misralarıdır –

Azərbaycan xalqının ölməz şeiri, sənəti,
Qədim zamandan bəri dostlara həyat verib.
Atamız Nizaminin hikmətdə məharəti,
Şərqdə çox şairlərə ilhamdan qanad verib.

Xalq şairi Soltan Əkbəri söhbətlərinin birində məhəbbətlə qeyd edir ki, qədim Gəncədə dünyaya göz açan Nizami öz sənəti ilə neçə əsrdir ki, dünyanın bir çox xalqlarına çox nəcib, humanist hisslər aşılayır. Onları əməksevərliyə, vətənpərvərliyə, dostluğa, sülhə, qardaşlığa çağırır. Nizami əsərləri bütün nəsillərin mənəvi sərvəti olaraq qalacaqdır.

Böyük nəvaişünas alim Cənnət Nağıyeva "Klassiklərimizin əsərləri Nəvainin kitabxanasında" tədqiqat əsərində Nəvai dövründə yazılmış Nizami əlyazma nüsxələri haqqında dəyərli məlumatlar aşkara çıxarmışdır. O, yazır: "Nəvai klassik Şərq ədəbiyyatını mükəmməl bilən, epik şeirin ustası Nizami ənənələri ilə tərbiyələnen, Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı olan şairlərdən idi. Nizami əsərlərinin günümüze gəlib çıxan ən mükəmməl, olduqca gözəl xəttlə yazılmış nüsxələri məhz Nəvai dövrünə aiddir, daha doğrusu, birbaşa Nəvainin tapşırığı ilə hazırlanmışdır. Bütün bunlardan əlavə, Orta Asiya söz sənətkarlarının Nizami yaradıcılığı ilə əsrlər boyu davam edən ədəbi əlaqələrini təsdiqləyən başqa bir çox əlyazmaları da Nəvainin əlində - onun kitabxanasında olmuş, həmin dövrün məhsulu kimi bu günə qədər gəlib çatmış və öz tarixi-ədəbi əhəmiyyətini saxlamışdır. Nizami və Əmir Xosrov, Nizami və Nəvai, Nizami və Caminin "Xəmsə"lərindən seçilmiş əlyazmalarına SSRİ-nin kitab xəzinələrində rast gəlmək olur" (Nağıyeva Cənnət. Klassiklərimizin əsərləri Nəvai kitabxanasında).

Tədqiqatçı bu araşdırmasında Nizami əlyazmalarının yazılma tarixini, cildini, səhifəsini və s. aydın şəkildə təsvirini qələmə almışdır. Nizaminin Nəvai dövrünə aid olan dörd əlyazması üzərində xüsusi dayanaraq aydın şərhlər vermişdir.

Bertels öz tədqiqatında Nəvainin Nizami ecazına dair fikirlərini belə şərh etmişdir. "Şəriətdə ecaz peyğəmbərin öz peyğəmbərliyini sübut üçün göstərdiyi möcüzəyə deyilir. Məsələn, Məhəmməd üçün belə bir sübut Quran hesab olunur. Nizami poemasını Quranla müqayisə etməklə Nəvai həmin əsərin misli-bərabəri olmadığını etiraf etmiş olur" (Məhəmməd Əli). Özbək ədəbiyyatşünası Məhəmməd Əli "Ecazkar Gəncəvi" məqaləsində Nizaminin özbək ədəbiyyatına təsirindən, Nizami irsinin özbək ədəbiyyatşünaslarının tədqiqində xüsusi yeri olduğunu etiraf etmişdi. Məqalədə Y. Bertelsin fikrinə isnad edilərək göstərilir ki, "Nizami sənətinin müxtəlif ədəbiyyatlarda doğurduğu əks-səda intəhasız və misilsizdir. Bunu bir çox ədəbiyyatlarda Nizamiyə bolluca yazılan nəzirlər də təsdiqləyir: - məsələn, farsca - qırx iki, özbəkçə - iki, türkcə iki və s. Eyni zamanda Nizami qüdrətidir ki, sözü-sovu dünyaya yayılmışdır. Nizami elmi ilə dünyaya bələd idi. Xarəzm şahzadəsi Nazpəri surətinin bədii tərənnümü təsdiqləyir ki, şair o xalqın tarixini, etnoqrafiyasını, adət-ənənəsini, mədəniyyətini, coğrafiyasını gözəl bilirmiş" (Məhəmməd Əli).

Əldə olunan ədəbi faktları bir-bir təhlil süzgəcindən keçirməkdə məqsəd Nizami yaradıcılığının özbək ədəbiyyatına təsir məsələsini aydınlaşdırmaqdır. Ümumilikdə isə beşcildlik “Özbək ədəbiyyatı tarixi” akademik kitabında Nizaminin özbək ədəbiyyatının inkişafındakı müsbət təsiri əhatəli qeyd edilmişdir.

Ədəbiyyatşünaslıqda tədqiqi: Özbəkistanda müxtəlif zamanlarda müxtəlif elmi mənbələrdə - kitab və toplularda, qəzet və dərgilərdə Nizami yaradıcılığı, onun ayrı-ayrı əsərləri haqqında elmi-tənqidi məqalələr, araşdırmalar nəşr olunmuşdur. 1940-cı illərdə Nizami və Nəvainin yubiley günləri çərçivəsində bu səpgidə xeyli elmi məqalələr yazılmış və dərc edilmişdir. Akademik Həmid Araslinin iki xalqın ədəbiyyatları arasında gördüyü işləri saymaqla başa gələn deyil. Onun elə həmin illərdə Nəvai ilə bağlı Azərbaycanda gördüyü işlər haqqında dəfələrlə yazılıb, elə bu sətirlərin müəllifi də “Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələri” monoqrafiyasında da qeydlərini bildirmişdir. H.Araslı 1940-ci ildə yazdığı “Nizami və Nəvai” adlı tədqiqatı özbək elmi-nəzəri fikrində yüksək dəyərləndirilmiş, neçə-neçə tədqiqat işi üçün ilk mənbə sayılmışdır. Özbəkistan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun elmi əsərləri seriyasından nəşr olunan “Dil və ədəbiyyat məsələləri” toplusunun (XXIX cild, 1961) 56-89-cu səhifələrində H.Araslinin “Nizami irsi dünya mədəniyyəti xəzinəsində” adlı irihəcmli əsərində Nizaminin özbək ədəbi meydanında, ədəbiyyatşünaslıq elmində rolundan bəhs edilir.

Akademik Vahid Abdullayev, akademik Vahid Zahidov, professor Səidəxan Nərzullayeva, professor Şahməhəmməd Şahməhəmmədov və bir çox məşhur özbək alimləri elmi araşdırmalarında Nizami irsinin öyrənilməsi, özbək ədəbiyyatına təsiri və ədəbiyyatşünaslığında tədqiqi məsələlərinə xüsusi önəm vermişdilər. Adları çəkilən özbək alimləri vaxtilə doktorluq dissertasiyalarını Nizami yaradıcılığı kontekstində elmi-nəzəri problemə həsr etmiş və Bakıda – AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda müdafiə etmişdilər.

“Nizami elə bir mədəndir ki, onun yatağı Gəncədir. Bu mədənin qəlbi inci yatağıdır. Fikri, amalı və xəzinədarı Nizamidir. Onun dili bu xəzinədən incilər çıxarır...” (Zahidov Vahid. Nizami Gəncəvi və özbək ədəbiyyatı). Akademik V. Zahidovun “Nizami Gəncəvi və özbək ədəbiyyatı” məqaləsindən götürdüyümüz bu fikirlər ədəbi faktor kimi də ədəbiyyatşünaslığımızda qiymətlidir.

Akademik V.Zahidov qeyd edir ki, “Azərbaycan xalqını vəsf eləmək mənim üçün çox çətindir. Çünki, o, hər cəhətdən kamal zirvələrinə çatmış, tarixin sınaqlarından üzuağ və mətin çıxmış əzəmətli bir xalqdır. Bu xalqın bədii dühasından danışmaq istəsək, böyük Nizaminin dünyaşöhrətli “Xəmsə”sini xatırlamalırıq. “Xəmsə” – Azərbaycan möcüzəsidir. Sənətin və bədiiyin dünya tarixində yeni və parlaq mərhələsidir, bəşəriyyətin şah əsəridir (Zahidov Vahid. Nizami Gəncəvi və özbək ədəbiyyatı)”.

Maqsud Şeyxzadənin yetişdirməsi olan filologiya elmləri doktoru, professor, özbək alimi Natan Mallayevin “Nizami Gəncəvinin irsi və onun təlim-tərbiyəvi əhəmiyyəti” adlı monoqrafiyası (Маллаев Н. Низомий Ганжавий мероси ва унинг маърифий-тарбиявий ахамияти.) xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Professor Əli Saləddin adı çəkilən həmin kitab haqqında qeyd edir ki, monoqrafiyanın “əsas məziyyəti ilk mənbələr, naməlum qaynaqlar əsasında yazılmasıdır. Kitab Nizaminin fəaliyyətinin və ədəbi irsinin tədqiqi tarixi, həyatı və yaradıcılığı bölmələrini özündə birləşdirən “Nizami Gəncəvi”, “Şairin lirikası”, “Xəmsə” ədəbi irsinin dünya miqyasında əhəmiyyəti” və “Nizami ədəbi irsinin dünya miqyasında əhəmiyyəti” hissələrindən ibarətdir. Bu hissələr arasında qırılmaz əlaqə vardır” (Saləddin Əli. Özbəkistandan töhfə). Kitabın maraqlı cəhətlərindən biri də odur ki, müəllif dünya xalqlarının ədəbiyyatşünaslığında Nizaminin tədqiq tarixinə toxunur və bu tədqiqatların əhəmiyyətini aydınlaşdırır. “Əsərdə ən maraqlı cəhətlərdən biri də budur ki, görkəmli alim Nizami irsinin tədqiqatçılarına yeni səpgidə yanaşır, onun ədəbi məktəbini davam etdirdiklərinin səciyyəvi əlamətlərini açıb göstərir. Xosrov

Dəhləvinin, Əbdürrəhman Caminin, Əlişir Nəvainin, Məhəmməd Füzulinin, İohan Hötenin və başqalarının Nizami irsindən nə məqsədlə istifadə etmələrini təhlil edir və bu "təlim-tərbiyə məktəbi"nin çoxsahəli, bəşəri, dünyəvi elementlərini bir sistemə salır... Kitabda həmçinin Özbəkistan ədəbiyyatşünaslığında Nizami Gəncəvi ilə bağlı tədqiqatlar təhlil olunur, eləcə də Nizami əsərlərinin tərcümə, təbdil və nəşr prinsiplərindən bəhs edilir" (Saləddin Əli. Özbəkistandan töhfə).

Məhəmməd Əli "Ecazkar Gəncəvi" adlı araşdırmasında (Məhəmməd Əli) Nizaminin özbək ədəbiyyatına təsirindən, Nizami irsinin özbək ədəbiyyatşünaslarının tədqiqində xüsusi yeri olduğunu etiraf etmişdi. Tədqiqatçı öz fikirlərini üç aspekt daxilində açıqlayır. İlk olaraq, Nizaminin novatorluğundan bəhs edərək onun nəinki özbək xalqına, bütövlükdə türk dünyasına doğurduğu şəfqədən, nurdan bəhs edir, elmi-nəzəri baxışları ilə gəldiyi qənaəti təsdiqləməyə cəhd edir. İkincisi, onun Şərq dünyası ədəbiyyatlarına olan təsirindən, bu təsirin nəticəsi olaraq yaranan "Xəmsə"lərdən, Nizaminin müraciət etdiyi mövzulardan yaranan yeni əsərlərdən söz açır və onları ümumiləşdirmə müstəvisində açıqlayır. Nəhayət, Nizami aləmində, Şərq poeziyasında ilk dəfə olaraq insan şəxsiyyətinin bütün mənəvi zənginliyi və parlaqlığı, ziddiyyətləri, müzəffər yüksəlişi və acınacaqlı rəzaləti ilə göstərilməsi şərhini yekunlaşdırır. Müəllifin yekun qənaəti budur ki, novator Nizami daim müasirdir.

Görkəmli ədəbiyyat xadimləri S.Erkinovun və M.Qənixanovun "Nizami Gəncəvi" əsərində (Эркинов С., Ганихонов М. Низомий Ганжавий. 1992)dahi şairin özbək elmi-nəzəri fikrində tutduğu mövqeyi, onun özbək ədəbiyyatına, ədəbiyyatşünaslığına olan təsirindən, ümumiyyətlə, özbək ədəbiyyatında Nizami ənənələrindən danışılır.

Ədəbiyyatşünas H. Həmidinin "Əski Şərq dühaları" (Homidiy H.Ko'hna sharq darg'alari. 1999) irihəcmli kitabında da Nizami ənənələrindən ətraflı söz açılmışdır.

Ümumiyyətlə, qeyd etmək istəyirəm ki, dahi Nizami haqqında özbək alimləri, tədqiqatçıları xeyli sayda elmi-nəzəri məqalələr yazaraq, dərc etdirmişlər.

Əsərlərinin nəşri: Nizami Gəncəvinin əsərləri özbək oxucuları arasında qədimdən bəri şöhrət tapmışdır. Müasir dövrimüzdə də bu iş ənənəvi olaraq daim davam etdirilir. Özbəkistan dövrü mətbuatında da Nizami Gəncəvinin qəzəlləri, poemalarından parçalar ("Yeddi gözəl"dən, "Leyli və Məcnun"dən, "Sirlər xəzinəsi"ndən, "İsgəndər və çoban" və s. əsərləri) dərc edilmişdir.

Nizami Gəncəvinin 800-illiyi ərəfəsində, Özbəkistan Dövlət Nəşriyyatı 1947-ci ildə (Böyük Vətən müharibəsinin baş verməsi ilə əlaqədar olaraq yubiley nəşri sonrakı illərdə həyata keçirilmişdir)şairin poemalarından parçaları "Güldəstə" adı altında ayrıca kitab (Низомий Ганжавий, 1947) halında çap etmişdir.

XIX yüzilliyin ikinci yarısında böyük özbək şairi Məhəmməd Rza Ağahi Xivə xanı Firuzun sifarişi ilə Nizaminin "Yeddi gözəl" poemasını nəsrə tərcümə etmişdir. Özbək ədəbiyyatşünası Məhəmməd Əli yazır ki, həmin əsər Ağahinin yeni nəşr olunmuş (təxm. 1988-ci ildə) dördcildlik külliyyatına daxil edilmişdir (Məhəmməd Əli).

1983-cü ildə Nizaminin özbəkə yüz minlik tirajla yeni bir kitabı-"Seçilmiş əsərləri" (Низомий. Лайли ва Мажнун. 2005) nəfis tərtibatda çapdan çıxmışdır. Kitabın giriş hissəsində dahi şairin ədəbi şəxsiyyəti və irsi haqqında elmi – nəzəri fikirlər yer almışdır. Kitabın şeirlər – lirika hissəsində Nizami Gəncəvinin qəzəlləri, rübailəri, qəsidələri, qitələri, hikmətli sözləri, eləcə də "Sirlər xəzinəsi"ndən, "Yeddi gözəl"dən parçalar təqdim olunur (tərcümələr Şahislam Şahməhəmmədovundur). Kitaba tərcüməçi, filologiya elmləri doktoru, Firdovsi adına respublika mükafatının laureatı, professor Ş. Şahməhəmmədov müqəddimə yazmış, kitabın sonunda izahlı lüğət vermiş, illüstrasiyaların götürülmə mənbəyini qeyd etmişdir (Низомий. Лайли ва Мажнун. 2005).

"İncilər ümməni" kitabında (Инжулар уммони. 1989) Nizami Gəncəvinin əsərlərindən ibarət nümunələr nəşr edilmişdir.

2005-ci ildə Daşkənddə dahi şairin iki əsəri ayrıca kitablarda nəşr olundu: “Leyli və Məcnun” və “Xosrov və Şirin” əsərləri fars dilindən özbəkçəyə tərcümə olunaraq yeni nəsil oxuculara təqdim olunmuşdur (Низомий. Лайли ва Мажнун. 2005.), (Низомий. Хусрав ва Ширин. 2005).

Daşkənd Pedaqoji İnstitutu Nizaminin adını daşıyır. Tədqiqatçı Məhəmməd Əli yazır ki, bu rəmzi haldır – müəllimlər yetişdirən ocağa Şərq şairləri müəlliminin adı nəsimə olmuşdur. Özbəkistan Əlyazmalar İnstitutunun zəngin muzeyinin ilk otağı klassik ustad Nizamiyə həsr olunub. Hətta Nəvai əlyazmasını əldə edən bu muzeydəki həmin otaqda Nizaminin şəkli, əsərlərindən illüstrasiyalar, ilk “Xəmsə” müəllifinə həsr olunan tablolar, döymə işləri, xalça, bədii yazılar, kitab vitrinləri və başqa eksponatlar vardır (Məhəmməd Əli).

Nəticədə Azərbaycan klassik ədəbiyyatının, ilk növbədə, Nizami, Nəsimi, Füzuli kimi bədii söz bahadırlarının, özbək ədəbiyyatının tərəqqisinə və yeni-yeni ənənələrlə zənginləşməsində danılmaz rolu və böyük təsiri özbək ədəbiyyatşünasları, yazıçıları və mətnşünasları tərəfindən də tədqiq edilmişdir. Bu tədqiqatlar isə öz növbəsində Azərbaycan ədəbiyyatı mütəxəssislərinin təcrübəsindən və sözü gedən sahədəki uğurlarından istifadə etmişlər və özbək ədəbiyyatşünaslığının üfüqlərini xeyli genişləndirmişlər. Azərbaycanda Nəvaişünaslıq elmi ayrıca sahə olaraq formalaşdığı kimi, Özbəkistanda da Nizamişünaslıq, Nəsimişünaslıq, Füzulishünaslıq ənənələri böyük vüsət almağa başlamışdır.

KAYNAKLAR

ABDULLAYEV VAHİD. Füzuli və özbək ədəbiyyatı. S. M. Kirov adına ADU-nun Elmi əsərləri.–B., ADU nəşriyyatı, 1958, №2.

ARASLI HƏMİD. Böyük şair. - Ə. Nəvai. “Fərhad və Şirin” kitabı, B., Azərənəşr, 1968. s. 3-11.

ARASLI HƏMİD. Nizami və Nəvai – “Ədəbiyyat qəzeti”, 12 mart 1940.

APACЛИ Г. Вклад Низами в мировую культуру. Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институтининг илмий ишлари. Тил ва адабиёт масалалари. Том XXIX. 1961. 56-89-бетлар.

ARASLI H.. Nizomiy va Navoiy // “Guliston” dergisi, 1940. 4-son.

САНАНИ ҚАСИМ. Azərbaycan ədəbiyyatında Nizami ənənələri. – B., Elm, 1979. s. 176.

ЭРКИНОВ С., Ганихонов М. Низомий Ганжавий. Тошкент, Фан, 1992. 68 б. Инжулар уммони. Тошкент, 1989. 102 бет.

ИСТОРИЯ УЗБЕКСКОЙ советской литературы в 5 томах. Том 1. Ташкент, Фан, 1988, 273 стр.

ИСТОРИЯ УЗБЕКСКОЙ советская литература в 3 томах.– Таşkент, Фан, 1987.

КОРОГЛЫ Х. Узбекская литература. – М., 1976.

МАЛЛАЕВ Н. Низомий Ганжавий мероси ва унинг маърифий-тарбиявий ахамияти. Тошкент, 1986. 46 бет.

МАХАММАДХОДЖАЕВ ХАСАНХОДЖА. Фузили и узбекская литература. Автореферат кандидатской диссертации – Н.Д.А. Ташкент, 1972.

МƏНƏММƏД ƏЛИ. Ecazkar Gəncəvi.- “Ədəbiyyat və incəsənət”, 27 noyabr 1989.

МУХАММАДХОДЖАЕВ ХАСАНХОДЖА. Дустлик туйгусы.- Ташкент, Фан, 1978.

НАЃИYEVA СƏННƏТ. “Azərbaycanda Nəvai”. // Bakı, “Tural-Ə”, Nəşriyyat Poliqrafiya Mərkəzi. 2001. 264 s.

НАЃИYEVA СƏННƏТ. Klassiklərimizin əsərləri Nəvai kitabxanasında – “Ədəbiyyat və incəsənət”, 10 yanvar 1976.

НИЗОМИЙ. Хусрав ва Ширин. Форс тилидан Олимжон Буриев таржимаси. Тошкент, 2005.

НИЗОМИЙ ГАНЖАВИЙ. Гулдаста. Тошкент, 1947. 254 бет.

НИЗОМИЙ ШЕЪРИЯТИДАН. Тошкент, 1983, 126 бет.

НИЗОМИЙ. Лайли ва Мажнун. Форс тилидан Олимжон Буриев таржимаси. Тошкент, 2005.

НОМИДИЙ Н. Ko'hna sharq darg'alari. Toshkent: Sharq, 1999. 258 bet.

QULUZADƏ MIRZƏAĞA. “Fərhad və Şirin”. - «Kommunist», 27 avqust 1948.

SALƏDDIN ƏLI. Özbəkistandan töhfə.- “Ədəbiyyat və incəsənət”, 18 mart 1986.

СТРАНИЦЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКО - УЗБЕКСКИХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ (сборник). – Баку, Елм, 1985, 276 стр.

ТВОРЧЕСКИЕ СВЯЗИ узбекской литературы: об Азербайджанско - узбекских литературных связях (стр. 37-49). – Ташкент, Фан, 1983. 101 с.

ÜLVI ALMAZ. Azərbaycan - özbək (ciğatay) ədəbi əlaqələri (dövrələr, simalar, janrlar, təmayüllər) // Bakı, “Qartal” nəşriyyatı, 2008. 328 səh.

ÜLVI ALMAZ. Əlişir Nəvai Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında (Məqalələr toplusu) // Bakı, Qartal, 2009, 460 səh.

YAŞEN KAMIL. Ədəbi dostluq və əməkdaşlığın səmərəsi. -“Ədəbiyyat və incəsənət”, 30 may, 1980.

ZAHIDOV VAHID. Nizami Gəncəvi və özbək ədəbiyyatı. -“Ədəbiyyat qəzeti”, 30 iyul 1947.

ЗАХИДОВ ВАХИД. Мир идей и образов А.Навои. // Ташкент, Фан, 1961.